François Fejtö

Ma îndoiesc, deci exist

Si-a batut joc de moarte, ca si de sine însusi, de viata, de Dumnezeu, de toate. Afara de Bach si de Mozart poate. Înca de la prima sa carte: "De-ar fi facut Dumnezeu lumea tot atît de perfecta pe cît de divina a facut-o Bach pe a sa..." Nu si-a refuzat niciodata placerea de a ironiza. Nu înceta sa uimeasca, sa vrea sa uimeasca. Fara nici o îndoiala, Emil Cioran era - îmi vine greu sa scriu despre el la trecut - gînditorul cel mai original din Franta zilelor noastre. Prin hotarîrea sa de a se tine procul negotiis, la adapost de orice publicitate si de orice polemica, prin refuzul oricarei angajari politice sau ideologice, se înrudea cu celalalt mare scriitor solitar, Julien Gracq.

Cînd l-am cunoscut, imediat dupa razboi, la Ionesco, ratacirile tineretii evocate astazi erau lasate în urma. Nu mi-a vorbit niciodata despre ele. Ionesco mi l-a prezentat însa drept cel mai drag prieten al sau, un frate, si acest certificat de moralitate mi-a fost de ajuns. "A fi român e un blestem pe care mi-l asum astazi", a spus într-o carte de convorbiri publicata aproape clandestin, în 1990, de prietena lui, Sylvie Jaudeau, la editura Corti (care l-a publicat si pe Julien Gracq); vorbea acolo de asemeni despre oboseala, despre "capitulare"... "Ceva în mine s-a stricat". Tot asta mi-a spus si mie cu prilejul ultimei noastre convorbiri telefonice, în toamna lui 1992, înainte de a intra în spital: "M-am saturat de lume, de umanitate." Nu-l auzeam pentru întîia oara vorbind astfel pe cel a carui prima carte, scrisa la douazeci si doi de ani în România, se intitula deja Pe culmile disperarii.

A asteptat zece ani ca sa scrie prima carte în frantuzeste. "A-ti schimba limba, spune el, înseamna sa scrii o scrosoare de dragoste cu un dictionar." E limpede ca a-ti schimba limba e mai dureros decît a-ti schimba patria. Reusita lui a fost însa prodigioasa. Asa cum scrie unul din prietenii sai din tinerete - "prietenul de departe", filozoful Constantin Noica -, pe un ton în care se amesteca reprosul si invidia, Cioran a aflat în limba franceza "o insula vrajita". Totusi, el stia ca si pierde, nu doar cîstiga de pe urma acestei schimbari. Strînsa în chingi de Boileau, de Voltaire, franceza impune, chiar temperamentelor celor mai vulcanice, masura, claritate, transparenta. Cioran nu se plimba desigur la suprafata verbului. E drept însa ca iubea ambiguitatea, paradoxul, frazele cu multiple întelesuri, aidoma lui Schopenhauer, pentru care a facut o pasiune în tinerete. A facut apologia sinuciderii, dar a marturisit ca faptul de a scrie despre sinucidere l-a eliberat de dorinta de a se omorî. De altfel, "prietenul de departe avea

dreptate sa scrie ca "e putin probabil ca cineva sa se fi sinucis cu o carte a lui Cioran în brate."

Caci pesimismul lui erau surîzator si straniu, imprecatiile sale erau fermecatoare, prea rafinate ca sa le poti lua în sens literal. Parea sa se fi zidit într-un scepticism generalizat, în nihilism, ca într-un sistem, desi nimic nu-i era mai strain decît sistematismul. E uimitor, de altfel, ca acest gînditor al carui itinerariu mergea de la Platon la Bergson, trecînd prin Kant si Fichte, a rupt atît de radical cu filozofia universitara, profesionista, devenind, pe o filiera nu mai putin clasica, un gînditor care se exprima în aforisme, un "anti-filozof". Îl iubea pe Heine, care prefera "sa faca mici lieduri din marile sale tristeti" mai degraba decît poeme epice... Îi placea mai mult sa se plimbe prin gradina Luxembourg decît sa se arate turistilor curiosi pe terasa cafenelei Flore. Evita polemicile cu Sartre, cu Merleau-Ponty sau cu Lévi-Strauss, si zîmbea cînd i se vorbea de angajare. Se definea pe sine drept un "liberal îndaratnic".

De un scepticism nemasurat, fiul preotului de tara din Carpati se lupta neîncetat cu Îngerul, comentînd mereu Ecleziastul, despre care spunea ca e una din cartile sale preferate. Cioran a vorbit adesea de Dumnezeu. O calugarita i-a atras atentia asupra acestui lucru, spunîndu-i ca ei nu-i place sa foloseasca vocabula în cauza: "Nu toti au sansa de a se fi scîrbit de ea." L-am chestionat în legatura cu acest subiect. I-am amintit ca în cursul unei emisiuni televizate Ionescu si-a evocat experientele mistice si ca într-o buna zi mi-a marturisit: "Cred în Dumnezeu, dar mi-ar fi placut sa fie altfel." "Da - mi-a raspuns Cioran -, fata de mine Ionesco e un credincios. Eu sînt fundamental sceptic, ma îndoiesc. Totusi, religia m-a atras întotdeauna. Sînt incapabil sa cred, dar sînt foarte sensibil la problemele ridicate de religie. Cel care n-a apucat niciodata calea religie e o fiinta pustie. Un sarac cu duhul... Ce altceva e oare istoria decît un torent pornit din pacatul originar?"

Evocam Faust al lui Goethe si Tragedia omului de Madách Imre, pe care tatal sau - îmi spunea el - îl citise în original si-l apreciase mult. "În Faust, diavolul e slujitorul lui Dumnezeu. Ma întreb uneori daca nu e tocmai pe dos, daca nu cumva Dumnezeu e slujitorul diavolului. Fiindca, daca acceptam ca demonul ca diavolul guverneaza lumea, totul se explica. Daca însa Dumnezeu e cel care domneste, totul devine de neînteles."

Cioran n-a scapat de "nefasta clarviziune" în fata mortii. Obsesia lui permanenta a fost obsesia mortii, un leitmotiv al operei sale. A scris pagini tulburatoare despre ultimele zile ale lui Tolstoi, despre criza si convertirea marelui batrîn. Teama însa, îi era de decadere. I-ar fi placut sa moara senin, si refuza cu orgoliu sa se întoarca la credinta tatalui sau, asa cum refuza sa se întoarca la limba lui materna. "Prietenul de departe" l-a întrebat odata daca mai pastreaza prejudecatile din tinerete împotriva "micii noastre

vecine din vest", Ungaria. Cioran a raspuns copiind cîteva din cele mai frumoase pagini din Istorie si utopie (1960), scrisa sub impresia resurectiei maghiare din 1956. Amintea de teroarea pe care i-o inspirasera în tinerete, în Transilvania, jandarmii unguri, care-l deportasera, la începutul razboiului din 1914, pe tatal sau, banuit de separatism (de fapt, tatalui sau i se stabilise domiciliu obligatoriu în Ungaria occidentala). "Dinc auza lui îi uram pe toti ungurii cu o patima curat ungureasca." Si adauga: "Nu e nevoie sa-ti spun mai mult ca sa pricepi cît ma pasionau. Mai pe urma, schimbîndu-se împrejurarile, n-am mai avut motiv sa-i dusmanesc." Apoi, facînd aluzie la insurectie, a scris aceste fraze superbe: "Cine se revolta, cine se razvrateste? Arareori sclavul, ci aproape totdeauna asupritorul devenit sclav. Ungurii sînt excelenti cunoscatori ai tiraniei pentru ca au practicat-o cu o competenta inegalabila: ar putea depune marturie minoritatile fostei Monarhii. Iar pentru ca stiusera, în trecutul lor istoric, sa faca pe stapînii atît de bine, ei erau, în epoca noastra, mai putin dispusi decît oricare alta natiune a Europei centrale sa suporte sclavia... Ci noi, draga prietene, neavînd pîna acum sansa de a fi opresori, nu o putea avea nici pe aceea de a fi razvratiti. Lipsiti de aceasta îndoita fericire, noi ne purtam cum se cuvine lanturile." Mi-a marturisit ca regreta disparitia monarhiei austro-ungare. Detesta nationalismele, deopotriva ale marilor si micilor natiuni.

Se juca din ce în ce mai mult cu ideea mortii. "Pentru mine n-ar fi fost nici o paguba daca muream de tînar, la douazeci si cinci de ani de pilda... Îmi scrisesem deja tratatul de disperare..." Din fericire pentru noi, a avut timp sa scrie multe carti ce vor ramîne sa depuna marturie pentru geniul sau si pentru criza civilizatiei noastre.